

Elkészült a felújított temetőkert

A budapesti gettó áldozatainak temetőjét 1944/45-ben kényszerűségből a Dohány utcai zsinagóga udvarán alakították ki. Az évtizedek során a temető egyre elhanyagoltabbá vált. Ennek idén véget vetett a Dohány utcai zsinagóga alapítványa, s ennek eredményeként adták át július 14-én ünnepélyesen, a felújított temetőkertet.

Zoltai Gusztáv köszönetet mondott áldozatos munkájáért az alapítvány elnökének, Nádel Tamásnak, aki pihenését is megszakítva szervezte, intézte a felújítást. Körzetünk elnöke hozzátette, köszönet jár főabbinknak, dr. Frölich Róbertnek, illetve feleségének, Katinak, hiszen ők is rengeteget dolgoztak azért, hogy megszépüljön, virágozzon a már sötétbe borult kert. Főabbink, elhárította az „elismerést”, s arról beszélt, hogy Tamás nélkül nem válhatott volna valóra az elképzelés. Nyolcvan éve egy másfajta elképzelés járt elődeink fejében, a kertbe parkot, medencét, s asztalokat terveztek. Azt remélték, itt lehet majd felállítani a szukkajsi sátrat, s több ünnepet is itt tarthatnak. Mindez nem valósulhatott meg... Elvették az álmukat. S nem csak azt...

Frölich Róbert kiemelte, a magyarországi Holokauszt 70. évfordulójára az Alapítvány a Budapesti Dohány utcai Zsinagógáért, ugyan nyert 20 millió forintot az állami pályázaton a sírkert felújítására, ám az „idegenrendészeti eljárás”, illetve a Szabadság téri „emlékmű” miatt, azt visszautasította. Nem tehetett mást mártírjaink emléke okán, hiszen a túlvilágon okkal tettek volna szemrehányást, ha azoktól fogad el pénzt, akik hazudnak arról, hogy mi is történt akkor. Ezért magánadományokból ké-

szült el a rendbe rakott, világos, növényekkel teli temetőkert. Ebben a környezetben talán némileg megnyugvást találnak mártírjaink is. A megemlékezésen közreműködött Fekete László főkántor és Székhelyi József színművész, s a Dohány utcai körzet tagjain kívül több diplomata is megjelent.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Dohány körzet vezetősége, illetve a Dohány utcai zsinagóga alapítványa ezúton mond köszönetet a nagylelkű felajánlásokért, amelyekkel az alábbi adományozók hozzájárultak a temetőkert felújításához.

Keszthelyi Sándor-Szilvász Hanna	45 000.- Ft
Dr. Rosta Márton	20 000.- Ft
Dr. Rusz Zoltán	20 000.- Ft
Faragó Rudolf	10 000.- Ft
Izsák Gábor	10 000.- Ft
Kalmár M. György	10 000.- Ft
Zoltai Tamás	10 000.- Ft

Jahrzeit-napok a falnál

A Dohány utcai Zsinagógában a fekete gránitból készült Jahrzeit-falon a kis névtáblák alatti gyertyák évente öt alkalommal gyulladnak fel, s emlékeztetnek elhunyt hozzátartozóinkra, ismerősünkre. A négy Mázkir napon, vagyis Jajm Kippur, Smini Áceresz, Pészach 8. és Sovuajsz 2. napján és haláluk héber naptár szerinti évfordulóján – az előző estétől – világítanak szereteteinkért a gyertyák. A Jahrzeitnapon a reggeli i.tentiszelet után a közösség átmegy a falhoz és Káddist mond az elhunytért. Lapunkban továbbra is közreadjuk, hogy elhunyt szeretteiknek mikor van a Jahrzeitje.

Grósz Mórné	augusztus 4.	Dr. Bálint Imre	augusztus 10.	Schiller Gyula	augusztus 20.	Izsák Vilmos	augusztus 26.
Kárpáti György	augusztus 5.	Vadas Árpádné	augusztus 14.	Waldner Ferenc	augusztus 25.		
Szőnyi Sándorné	augusztus 6.	Frölich Györgyné	augusztus 15.	Blau Gábor	augusztus 26.		

PESTI SÓLET

A DOHÁNY UTCAI KÖRZET HAVILAPJA WWW.DOHANY-ZSINAGOGA.HU

Ladányi Anett: Családom és a Holokauszt (6-7. oldal)

Várkonyi Tibor és Dési János írása (5. és 8. oldal)

Elkészült a felújított temetőkert (12. oldal)

Áv hó 9-e, a zsidó történelem leggyászosabb napja

Dr. Frölich Róbert rovata

1. I.ten ezen a napon döntötte el, hogy a kémek által lángra lobbantott kételkedés miatt negyven évig kell őseinknek vándorolniuk a pusztában, hogy egy új nemzedék jusson csak be Kánaánba, az ígéret földjére.

2. I. e. 586. – az első jeruzsálemi templomot kifosztották, és porig égették a babilóniaiak.

3. I.sz. 70. – a második templomot a rómaiak, a Titus vezette légiók rombolták le.

4. I.sz. 135. – A Bar Kochba-lázadást leverik a rómaiak, Bar Kochbát megölik, az utolsó erődöt, Betár várát e napon foglalják el.

A templomok lerombolása egyben mindkét zsidó állam megszüntetésével volt egyenlő. A zsidókat kiűzték országukból. A hagyomány azt is tartja, hogy Józsefet ezen a napon adták el Egyiptomba rabszolgának, közvetve tehát a nép egyiptomi rabszolgasága is ezen a napon dőlt el. A történelem további tragikus ese-

Tisó böÁv az első és a második szentély pusztulásának emléknapja. Ezen a böjtnapon egy sor tragikus történelmi eseményre is emlékezünk.

ményekkel mélyítette e nap jelentőségét, ezek közül:

1095. – Az első keresztes háborúról dönt II. Orbán pápa a clermont-i zsinaton.

1290. – I. Edward angol király aláírja a zsidók száműzéséről szóló dokumentumot Angliában.

1492. – A zsidók kiűzetése Spanyolországból (Alhambrai dekrétum).

1914. – Az első világháború kezdete.

1942. – Megkezdődik a tömegmészárlás Treblinkában.

Ezen események nem feltétlenül pontosan áv hónap kilencedikén történtek, ám a zsidó hagyomány

reggel, csak délután. Tisó böÁv teljes böjtnap, vagyis 25 órán keresztül nem eszünk és nem iszunk. Másnap délig nem eszünk húst és nem iszunk bort, mert a Szentély egészen addig égett. A tisztasági mosdáson kívül tilos a fürdés, mosakodás. Nem viselünk bőrcipőt,

Szabadságharc és megtorlás

Bar Kochba családnevén: Simon ben Koziba (I. század - II. század) zsidó szabadságharcos A Traianus és Hadrianus alatti vallási és nemzeti küzdelmek egyik vezéralakja. A mozgalom Ciprus szigetéről indult az ottani nagyszámú zsidóság körében. Rabbi Akiba Babilóniába utazott, hogy ott szervezzen csapatokat a harchoz, amelyet bizalmasa, Bar Kochba vezetett. Népszerűsége nem volt mindenhol egyforma, sokan elítélték és hiábavalónak tartották a nemes szervezkedést, mások annak eredménytelensége miatt később törtek felette palcát. Rabbi Akiba a „Csillag fiának” nevezte, s ezt átvette görög átírással Caesariai Eusebiosz, és úgyszintén Geórgiosz Hosziunkellosz is. Bar Kochba vasfegyelemmel rendezte seregét, mely kb. 200 000 önként jelentkezőből, Izrael egész fiatalságából állt. Első sikerei után Rabbi Akiba Messiásnak nevezte őt. A középkori zsidó krónikák szerint „fia és unokája is folytatták a küzdelmet, s ezeknek is a melléknevük a Kochba volt”. Amíg Hadrianus Szíriában és Egyiptomban tartózkodott, a zsidóság megőrizte nyugalmát, de kitudódott, hogy a jeruzsálemi templom helyébe egy, a capitoliumi Jupiternek szentelt templomot kíván felépíteni, így elhatározták a háborút. Ekkor már a szamaritánusok se tagadták meg a zsidóságot, s részt vettek a nemzeti és vallási küzdelemben, amelyhez az egész Keletről nagy számban jöttek zsidó férfiak.

Az első sikerek során ötven erődöt és kb. 1000 helységet és hadállást foglaltak vissza. Ekkor Hadrianus kora legkiválóbb katonáját, Julius Severust Britanniából Palesztinába vezényelte, s mellé adta csapatostól Lollius Urbinst, Germania kormányzóját, ez jól mutatja Bar Kochba küzdelmének óriási horderejét. Csak 52 csata után – Áv 9-én - tudták a római seregek Betart elfoglalni. Ekkor elesett Bar Kochba is. Cassius Dio szerint 580 000 zsidó veszett el, nem számítva az éhen és betegen elpusztultakat, de a rómaiak vesztesége is igen jelentős volt. Hadrianusnak oly nagy érdemül tudták be a zsidók legyőzését, hogy másodszor is császárrá választotta a szenátus. A három és fél évig tartó 2. zsidó háború után Hadrianus ki akarta irtani a zsidókat, és sokakat adatott el rabszolgának, másokat Egyiptomba telepített vagy a korinthuszi csatorna ásására rendelt, többeket Hispánia belsejébe deportáltatott. Rabbi Akiba is ekkor halt mártírhálalt tíz társával együtt. S a Bar Kochba lázadás után pontosan egy évvel, 136 Áv hónap 9-én a rómaiak lerombolták Jeruzsálem városát és átkeresztelték Aelia Capitolina névre.

azt tartja róluk. A zsinagógában este Jeremiás Siralmait olvassuk, és gyászénekeket mondunk. Reggel is hasonló gyászimákat mondunk. Levesszük a prajcheszt, a frigyszekrény függönyét, és a bima terítőjét. A táliszt és a tfilint nem vesszük föl

általában vászon, vagy posztópapucsban járunk. Nem tanulunk Tórát, mert az megörvendezteti a szívet. Tilos a házaselet is. Tisó böÁv után megváltozik a hónap elnevezése: Mönáchém Áv, vagyis vigasztaló Áv lesz a neve.

Emlékezés az Emanuel szobornál

A hagyományokhoz híven, július első vasárnapján emlékeztünk a II. világháború magyar zsidó mártírjaira az Emanuel Alapítvány szervezésében, a Wesselényi utcai emlékművénel.

Az ünnepségen beszédet mondott körzetünk elnöke, Zoltai Gusztáv, illetve főrabbink, dr. Frölich Róbert. Közreműködött Tóth Emil főkantor, továbbá Gerendás Péter és Oláh Gergő. A megemlékezés végén hat gyertyát gyújtottak a holokauszt 600 ezer magyarországi áldozata emlékére, a mártírokra és a zsidómentőkre emlékeztető ezüsthánál.

„Ismeritek a vidám rözselángot. S ropogását a vályog-tűzhelyen?” – kezdte beszédét dr. Frölich Róbert Kiss József, Tüzek című versével, amelyhez később is visszatért. Főrabbink szolt az éltető és a pusztító tűzről, az áldozatokról, mártirokról, de beszélt a reményről is. Kiemelte az emlékezés fontosságát. A Szabadság téri – azóta sunyin, lopva, éjjel felállított - „valami”...

kapcsán hangsúlyozta, hagyjanak minket, s holtainkat, hogy az igaz múltra emlékezhessünk és emlékezzenek mások is. Hozzátette, ne találjanak ki alternatív valóságot, ne tagadják le, hogy mi történt valójában. S ne hazudjanak új történelmet...

Körzetünk elnöke, Zoltai Gusztáv emlékező beszédének kivonatát olvashatják az alábbiakban.

Csaknem másfél évszázad távlatából, bármely családkrónika kitalált történetnek hat a mai ember számára. Amikor a XIX. század nyolcvanas éveiben egy Schwartz Emanuel a királyi Magyarországról felkerekedett, hogy családjával Amerikában keresse a boldogulását, még semmi különösre nem gondolt. Maga mögött hagyott egy bukott Kossuth-forradalmat, egy bizonytalan osztrák-magyar monarchiát, s szívében – mint afféle jó zsidó ember – telve volt reménnyel, szabadságvágygal.

Unokája, a kis Tamás, azaz már Tony Curtis, nagyjából akkor született, amikor Európából, Németországból és történetesen Magyarorszá-

ról is éppen ide, Amerikába menekültek a híres zsidó emberek: Molnár Ferenc, Incze Sándor, Neumann János, Teller Ede. Menekültek a náci elöl, a gettók és haláltáborok fenyegető réme elöl, és mint ahogy Schwartz Emmanuel és családja, ők is új hazát találtak.

Tony magyar származását soha nem tagadta meg, de a nagyszülők magyar szókincséből csak néhány szót jegyzett meg. Zsidó identitását viszont egész életében fontosnak tartotta. Éppen ezért, amikor felkérték arra, hogy nagyapja szülőházájában vegyen részt egy holokauszt emlékmű létrehozatalában, gondolkodás nélkül mondott igent.

Az 1970-es években, néhány nagyszerű zsidó közéleti személyiség úgy gondolta, a Dohány utcai zsinagóga tőszomszédságában méltó helye lenne egy emlékműnek, amely örök mementóként őrizhetné a magyarországi holokauszt áldozatainak emlékét.

Az emlékmű létrehozatalának terve támogatókra talált. Így a budapesti hitközség, a Joint-iroda vezetői megkeresték és megtalálták a magyar gyökereit soha meg nem tagadó Tony Curtist, aki amellet, hogy nevével fémjelezte az elgondolást, figyelemre méltó anyagi terhet is vállalt az emlékmű megvalósításában.

A meghívásos pályaművet Varga Imre Kossuth-díjas alkotóművész nyerte. Ezzel több, mint jelképes kötelezettséget vállalt a magyar-zsidó együttélés örök eszméjére. Ez az eszme már önmagában felemelő, s a bocsánatot is jelezheti. Az ezüstszerű szomorúfüz ágain leveleket látunk, amelyen nevek, az elpusztítottak neve olvasható. Bosszú nincs, de feledés se legyen soha!

Az a negyed évszázad, amióta ez az emlékmű fennáll itt, a Dohány utcai zsinagóga áldott kertjében, sok változást hozott a magyarországi zsidóság életében, amely ez idő alatt felvirágozott. A vallás rajzolata immár nem a zsidóság elszáradt fáját mutatja. A hajtások ugyan még nem borulnak virágba, de jól mutatják, hogy templomaink élnek, s a Tóra körül imádkoznak a zsidók. Egyre több szülő érzi: a család, a gyermeke jövőjét mindinkább a hagyományos tanulás alapozza meg. A zsidó középiskolák működnek, a zsidó egyetem, a rabbiszeminárium virágzik, a körzetek életképes programokkal várják a hitüket büszkén vállalók körét.

Az Élet Ezüst Fája 25 éve áll. És a Dohány utcai zsinagóga emlékkertjében – remélhetően – az idők végezetéig állni fog.

De most, készült egy másfajta emlékmű, amit a közeljövőben avatnak fel! Érthetően nagy a civil ellenállás és a tiltakozás. Az üldözötteknek és az üldözötteknek, a gyilkosoknak és az áldozatoknak nem lehet közös emlékműve!

Reméljük ez az emlékmű ellentétben az „Élet ezüst fájával” nem fog az idők végezetéig állni. Az az emlékmű, hibás emlékezet politika szüleménye!

Németország a világbajnok

Nyilván semmi újdonságot nem árulok el a címmel azok számára, akik végigkövették a labdarúgó világbajnokságot, de a pusztá tény mellett azért is fontos megemlíteni, mert európai csapat először nyert Dél-Amerikában. Lehet szeretni, s nem szeretni a németeket, egyet viszont el kell ismerni: rengeteget fejlődtek az elmúlt években, s ma már nem csupán a kemény

melő, a mindent elsöprő akarat jellemzi a germánokat, hanem sokszor kifejezetten szépen játszanak. Egy kedves ismerősöm még a vébé vége előtt közkinccsé tette (facebook) egy három évvel ezelőtti emlékéét, amely már előrevetítette a németek sikerét. De inkább – engedélyével - közreadom és olvassák el. 2011-ben a Magyar Labdarúgás Fóruma című eseményen többek

mellett hazánkban járt az utánpótlásért felelős egyik vezető, Ginés Meléndez, ő vezette sikerre az akkori U20-as spanyol válogatottat, benne Isco, Morata, Carvajal, Jesé.

– A 2010-es évek a német foci évei lesznek – mondta Meléndez az egyik esti vacsoránál. Mindezt akkor, amikor a spanyolok voltak a világ-, és az Európa-bajnoki címvédők, s egy évvel az újabb Eb sikerük előtt. Három okot sorolt fel. Egy: a németek a világ minden pontjáról átvették az újításokat és hasznosították, leginkább az utánpótlásképzésben. Kettő: beérik a bevándorlók gyerekeinek generációja, s ez a vérfrissítés előnyt jelent. Három: Matthias Sammer, a keletnémet származású szövetségi igazgató, 1996 aranylabdása kiváló viszonyban van a kancellár Angela Merckellel. Az ő befolyásolásával szilárdult meg az iskolai futballoktatás, nemcsak bekerült az órarendbe, hozzáértő edzők tanították a fiúkat és lányokat.

Igaz, Meléndez előadása után, miként korábban Sir Alex Ferguson előadása után nem is egy magyar edző közölte: nem sok újat hallott. Érdeemes megnézni az alábbi linken található videót is, nem véletlenül szereztek bronzérmet a hollandok...

<https://www.youtube.com/watch?v=dchRuwhOb6c> (sch)

Kell egy hét együttlét

Bő két hét múlva, augusztus 11-én kezdődik az egy hétig tartó Sziget Fesztivál. Gerendai Károly főszervező elmondta, még soha nem volt ekkora érdeklődés a rendezvény iránt. A Sziget, extra szolgáltatásokat nyújtó, fizetős kempingjeibe, már nem lehet jegyet kapni, s csak a lakókocsival érkezőknek kialakított Karaván kempingben és a konténe-

rekből kialakított hotelszobákban maradtak még szabad helyek. Hozzátette, a bérletek 85-90 százaléka elfogyott, nem kizárt, a Fesztivál történetében először, már az esemény kezdete előtt le kell állítani a bérletek kiadását.

Két speciális kemping is lesz idén. Az egyik a kisgyerekekkel érkező családok számára, játszótér szakképzett babysitterek, a pelenkázó és különböző „gyerekbarát” szolgáltatások várják a családokat. A másikat pedig a fogyatékkal élők számára alakítják ki, az ő speciális igényeiket kielégítő zuhany és wc kapacitással felszerelve.

Talán – legalábbis számomra – a két legismertebb zenekar a Prodigy, illetve Madness lesz. De rajtuk kívül is akadnak jó nevű előadók.

Két, számunkra kifejezetten érdekes fellépőt találtam a listában: augusztus 13-án (17:00) áll a Világfaú színpadára az Oy Division, Izrael legnépszerűbb klezmer együttese. A csapat a XX. század első felének kelet-európai jiddis muzsikáját, illetve a modern izraeli popzenét játszik. Két nappal később (18:00), az Europe Stage ad otthont az Amsterdamban Klezmer Band koncertjének.

A programokról, fellépőkről, jegyárakról és minden egyébről a <http://www.sziget.hu/fesztival> oldalon találhatnak bővebb információt.

Zsidó Nyári Fesztivál

AUGUSZTUS 31. - SEPTEMBER 7.

Alföldi Róbert

Lukács Miklós

Fullajtár Andrea

Bangó Margit

Dés László

Tompos Kátya

Bródy János

Kováts Kriszta

Parti Nagy Lajos

Kulka János

Kőszegi New5

Budapest Klezmer Band

Korcsolán Orsolya

Nick Roth

Csordás Klára

Falusi Mariann

Nigun

Zucker Immánuel

Mácsai Pál

Nógrádi Gergely

Horgas Eszter

Budapest Bár

Giora Feidman

Zorán

Frank London

INFORMÁCIÓ: Fesztivál Jegyiroda, 1074 Budapest, Dohány u. 2.
Telefon: 413-5531 | Fax: 462-0478 - E-mail: zsiikk@aviv.hu

zsidosnyarifesztival.hu

JEGYEK KAPHATÓK:

Timogatott:

szidosnyarifesztival.hu

JEGYEK KAPHATÓK:

5774. Támmuz 27. | 2014. július 25. | a Dohány utcai körzet havilapja | Pesti Sólet

Zsidó Nyári Fesztivál

A Fesztivál megszokott helyszíneihez - Dohány utcai Zsinagóga, Rumbach utcai Zsinagóga, Uránia Nemzeti Filmszínház, Goldmark-terem -, idén a RaM Colosseum, az Átrium Film-Színház, a Nemzeti Táncszínház, a Zeneakadémia, a Kárász Szalon és a Mazel Tov csatlakozott. A hagyományokhoz híven az irodalmi, színházi, könnyű és komolyzenei esteken hazánk elismert művészei mellett ismert külföldi előadók is fellépnek (Frank London, Jeruzsálemi Akadémia Kórusa, Maia Morgenstein, David Yengibarian és ír Nick Roth).

Programok a zsinagógánkban

2014. augusztus 31. (vasárnap) 19:00

Kérdezem a csillagokat – a Budapest Klezmer Band koncertje

2014. szeptember 1. (hétfő) 19:00

SHANA TOVA – Újév váró kántor koncert

2014. szeptember 3. (szerda) 19:00

Budapest Bár – Klezmer plusz...

2014. szeptember 4. (csütörtök) 19:00

Zorán – Volt egy tánc...

2014. szeptember 7. (vasárnap) 19:00

Bródy János koncert

A Dohány utcai zsinagógában az idén is koncertet ad a Budapest Klezmer Band, a Kossuth-díjas Jávi Ferenc (Fegya) vezetésével, és Tompos Kátya színművész közreműködésével. Ugyancsak itt lép fel önálló esttel Zorán, akinek vendége Kulka János, és Gerendás Péter lesz, s különleges estre készül a Budapest Bár, László Boldizsár és Bangó Margit vendégművészekkel. A hagyománnyá vált Kántorkoncert a zsidó liturgikus zene kincseibe avatja be a hallgatókat, a közelgő újév köszöntésének témakörében, Shana Tova címmel, melyen Fekete László, Nógrádi Gergely és Zucker Immánuel mellett a Jerusalem Academy Chamber Choir (Jeruzsálemi Akadémia Kamarakórusa) lép fel. Orgonán Dobszay Péter, zongorán Neumark Zoltán működik közre. A Fesztivál zárásaként Bródy János ad tartalmas koncertet a Dohány utcai zsinagógában. Különleges élményt ígér Alföldi Róbert és a Szakértők zenekar estje az Uránia Nemzeti Filmszínházban, ahol többek között Horgas Eszter és Falusi Mariann, Dés László, Grecsó Krisztiánt és Parti Nagy Lajost is hallhatjuk. Rendhagyó emlékezést tart a Kárász Szalon, Fischer Annie zongoraművész emlékére, míg a Rumbach utcai zsinagóga fantasztikus

Tíz helyszínen harminc produkció

A Zsidó Nyári Fesztivál idén is (augusztus 31.-szeptember 7.) színvonalas programokkal ápolja a zsidó kultúra legértékesebb hagyományait és teremt egyhetes ünnepet. Tíz helyszínen harminc produkció várja az érdeklődőket.

jazz zenével telik meg, a Kőszegi New5 mellett a világhírű Frank London a Nigunnal, és a Lukács Miklós Trióval Nick Roth, és a David Yengibarian Trio lép színpadra. A Goldmark-teremben mások mellett Kovács Kriszta és Nádasdy Ádám hívja rendhagyó dedikálásra a közönséget a Budapest Bámszko című könyv és CD bemutatója alkalmából. A Holokauszt 70 emlékévéjében kerül műsorra a MOM Kulturális Központban a Kislányom Anne Frank c. táncjáték, a Budapest Táncszínház társulata és Gálffi László előadásában.

Dés László

Két filmbemutató is várja az érdeklődőket. Az Ida tavaly több filmfesztivál díját is megnyerte. Robert Capa élettörténete elevenedik meg abban a dokumentumfilmben, amelynek címe: Close to Capa. Rendezte: Kékesi Attila. A filmvetítés után Bruno Cicchetti olasz költő versei, és forgatókönyve alapján irodalommal, zenével folytatódik a világhírű fotográfus élettörténetének bemutatása a nemzetközi hírű Maia Morgenstein és Nagypál Gábor színművészek előadásában, Jávi Ferenc Fegya és zenésztársai közreműködésével. A részletes programról és a jegyvásárlásról a www.zsidosnyarifesztival.hu oldalon tudhatnak meg többet.

Nyerjen jegyet a Dohány-koncertekre!

Az elmúlt évekhez hasonlóan játéka invitáljuk a Pesti Sólet olvasóit! A Zsidó Nyári Fesztivál szervezői felajánlottak 2-2 jegyet minden, a Dohány zsinagógában rendezett programra. Nem kell mást tenni, mint az alábbi kérdésekre helyesen válaszolni. A megfjtéseket augusztus 15-ig küldjék el főbbink, Dr. Frölich Róbert email címére: rabbi@dohany-zsinagoga.hu, vagy levélben: 1075. Budapest Síp u. 12 (Dohány körzet). A nyertesek nevét, illetve a helyes megoldásokat következő számunkban olvashatják.

- Ki az a montreáli művész, akinek dalait Zorán szeptember 4-i koncertjének repertoárjára tűz?
A: Tom Waits
B: Leonard Cohen
C: Bob Dylan
- Melyik formáció tagja volt László Boldizsár?
A: Full Moon
B: Cotton Club Singers
C: Four Fathers
- Ki a vendégszereplője újév váró kántor koncertünknek?
A: Bretz Gábor
B: David D'Or
C: Jerusalem Academy Chamber Choir
- Melyik évben kapott Kossuth-díjat a zenakar vezetője Jávi Ferenc „Fegya”?
A: 2012
B: 2013
C: 2014
- Mi a címe Bródy János 2011-ben megjelent nagylemezének?
A: Az Illés szekerén
B: Az utca másik oldalán
C: Hang nélkül

Kunos Péter a MAZSIHISZ igazgatója

Körzetünk tagját, elöljáróját, dr. Kunos Pétert választotta meg ügyvezető igazgatónak júliusi közgyűlésén a MAZSIHISZ. Péter hosszú évek óta a MAZSIHISZ és a BZSH számvizsgáló bizottságának tagja, így – mint mondta - van rálátása a szervezet tevékenységére és ilyen minőségében az elmúlt években.

A kile nevében, a Pesti Sólet is gratulál, és sok sikert kíván dr. Kunos Péternek!

Szeptemberben újra lecsóparti

Időben szólunk, ne szervezzen más programot szeptember 14-én. Írja be naptárába, hogy ezen a napon tartja a Dohány utcai és a Bethlen téri körzet az immár hagyományos lecsópartiját, 15 órától, a Bethlen téri zsinagóga hátsó udvarában. A szokott finom ételek mellett programok is várják az érdeklődőket. Most is lesz fellépő, de arról, hogy ki, csak a következő számunkban tudunk beszámolni. Az viszont biztos, ezúttal is lehet majd sorsjegyet venni – és nyerni.

Pesti Sólet menü a Laky Konyha receptjei alapján

Tejes bableves 10 főre

Hozzávalók: 0,8 kg fejtett bab, 4 szál sárgarépa, 2 szál fehérrépa, 2 szál zellerlevél, 2 gerezd fokhagyma, 1 babérlevél, 5-6 szem bors, 1 egész zöldpaprika, 1 paradicsom, só, 4 dl tejföl, 4 evőkanál liszt.

Elkészítés: A babot és a megtisztított, felvágott zöldségeket a fűszerekkel együtt feltesszük főni. Amikor minden hozzávaló csaknem puha, a tejfölt a liszttel és egy kevés levessel alaposan összekeverjük (habarás), és lassan a forró levesbe öntjük. Még néhány percig főzzük, és ízlés szerint ecettel tálaljuk.

Tejfölös, tojasos rakott burgonya 10 főre

Hozzávalók: 2 kg burgonya, 20 db tojás, 3 dl tej, 5 dl tejföl, 2 dkg fokhagyma, 5 dkg vaj, só, bors, szerecsendió

Elkészítés: A burgonyát meghámozzuk, és vastagabb szeletekre vágjuk. A tejet mélyebb edényben, időnként megkeverve felforraljuk, sózzuk, borsozzuk, beleszórjuk szerecsendió reszelékét, a présen átnyomott fokhagymát. A tojasokat feltesszük főni, majd karikákra szeleteljük. A burgonyát ebbe a forró, fűszerezett lébe tesszük, és 10 percig főzzük. Ha nem lepné el az összes burgonyát, önthetünk még hozzá egy keveset. Kivajazunk egy süttőtálat, a süttőt 160 fokra melegítjük. A tűzről levett tejes burgonyaszeletek egyik felét beleszedjük, ráteszük a tojáskarikákat. Következhet a másik adag burgonya, végül ráöntjük a tejfölt. A süttöbe toljuk, és kb. 1 óra alatt készre sütjük.

Túrós delkli 10 főre

Hozzávalók: A leveles tésztához: 25 dkg margarin, 25 dkg liszt, 1 kanál ecet, csipet só, 1,2 dl víz.

Töltelék: 1 kg tehéntúró, 4 tojássárgája, 2 csomag vaníliás cukor, 5 dkg mazsola, 2 citrom reszelt héja, ízlés szerint még cukor.

Elkészítés: A margarinból elveszünk 3 dkg-ot, ezután 2 dkg lisztrel lazán elkeverjük, majd négyzetet formálunk belőle. A többi lisztet a 3 dkg margarinnal, a sóval, ecettel és a vízzel jól eldolgozzuk. Amikor már lejön a tészta a kezünkről, cipót formálunk belőle, és fél órát pihentetjük. Ezután kinyújtjuk a tésztát, középre helyezzük a margarint, és a tésztaszéleket ráhajtjuk. Meglisztezzük, majd sodrófával kinyújtjuk, óvatosan, hogy a margarin elő ne bukannya. Jobbról és balról középig behajtjuk, majd újra nyújtjuk. Ezután a másik oldaláról újra jobbról-balról középig hajtjuk, majd a téglalapot félbehajtjuk. Ekkor hűtőbe tesszük, és kb. fél óráig pihentetjük. Ezt a hajtogatást háromszor megismételjük, félórás szünetekkel, majd a tésztát kinyújtjuk, és tenyérnyi kockákra vágjuk. A túrót a többi hozzávalóval, géppel jól eldolgozzuk. A négyzetekre töltelékét halmozunk, majd a tészta négy sarkát felemeljük, és középen összenyomjuk. Tojásfehérjével vékonyan bekenhetjük, és forró sütőben gyorsan sütjük.

Jó étvágyat kívánunk!

Zsinagógák a nagyvilágból - Katowice

Képeslapok – képes történelem (XXXI. rész)

Két és fél éve, egy 1400 darabból álló magángyűjtemény segítségével járjuk be a világot, hónapról-hónapra bemutatunk egy-egy lapot, a hozzá tartozó ismeretekkel, érdekességekkel. A gyűjtemény az 1890-től 1945-ig megjelent, zsinagógákat ábrázoló, illetve a zsidósággal, a zsidó emberekkel, szokásokkal és üdvözlésekkel foglalkozó lapokat tartalmazza.

Utazásunk következő állomása Lengyelország. Elsőként Katowicét látogatjuk meg. A város az ország déli részén található, a felső sziléziai területhez tartozik. 1921-ig Poroszország része volt.

Lengyelország zsidó történelme szinte kiemlíthetetlen, és talán az összes európai zsidó közösség között a letragikusabb háttérrel rendelkezik. Az évszázadok alatt Lengyelországba áttelepült zsidók nagyon sok tortúrán estek át. Jellemző, vallási szempontból az egyik legkonzervatívabb, hitét a legkevésbé feladó hitközösségről beszélhetünk. A Lengyelországban élt zsidók tragédiája azonban a XX. század gyűlölethulláma volt, mely nem ismert különbséget az országok és határok között. Csak tájékoztatásként jegyzem meg, hogy a német megszállás idején Varsó összlakosságának egyharmadát képezték a zsidók (!). A varsói gettóba kényszerítettek száma elérte a 460 000 főt, melyből havonta majd 4000-en lelték halálukat az éhezés, nélkülözés és az embertelen körülmények miatt!

Azonban térjünk vissza a várossal kapcsolatos emlékekre. Katowice első zsidó közösségéről 1733-ban találhatunk írásos emléket. A XVIII. században már lehetőség nyílt arra, hogy zsidók bérelhettek olyan vasöntődéket, melyek a hazai és a német ipari fejlődéshez nyújtottak elengedhetetlen segítséget. Az ipari és a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan a zsidók közül sokan fontos szerepet kaptak az ország gazdasági, politikai elitjében is. A város zsidóságának összetétele is igen színes volt, hiszen az ortodox irányzatokon kívül megjelentek a cionista irányzat képviselői is, akik az erősödő antiszemitizmus ellenszerét látták az „ősjországba” történő visszatelepedésre.

A városi zsidóság miután megkapta az egyenlő jogokat, döntött arról, hogy saját zsinagógákat épít. Az első zsinagóga 1862-ben épült, majd 1880-ban kibővítették azt. A későbbiekben azonban az épület kicsinek bizonyult, a helyi hívek szerettek volna egy, a kornak jobban megfelelő, modern zsinagógát. Az építkezés 1896-ban kezdődött meg, és 1900-ban volt a zsinagóga ünnepélyes átadása. Így ez a zsinagóga Katowice legnagyobb zsidó épület szimbólumává vált, melyet Ignatz Grünfeld tervezett. Lengyelország német lerohanását követően

Synagoga w Katowicach

a németek 1939. szeptember 4-5 között felgyújtották és elpusztították az épületet. A város zsidó lakosságát pedig Auschwitzba deportálták, ahol legtöbbször megölték. Az a néhány zsidó, akiknek sikerült túlélni a haláltáborban, és vissza tudtak térni városukba, megpróbálták gyűjtést szervezni a

zsinagóga újjáépítésére, azonban az anyagi erőforrások hiánya miatt ez megghiúsult. Manapság a zsinagóga helyén egy négyzet alakú téglalap, mint mementó hirdeti az egykoron híres városi zsidóság korábbi jelenlétét.

Izsák Gábor

Dési János

M e n e k ü l é s S a n g h a j b a

Augusztus 21-ig még látható a Budapesti Történeti Múzeum várbéli épületében egy felettébb izgalmas kiállítás, a „Menekülés Sanghajba” című, amely nemcsak a kínai városba került zsidók életéről számol be, de bemutatja az eddig Magyarországon nem különösebben ismert Komor Pált, a „zsidómentő magyar diplomatát.”

A Pesti Sólet 2014. februári számában (7. oldal) már beszámoltunk arról, hogy a kínai nagyvárosban – bő magyarországnyi ember lakik csak a tágabban vett belvárosban – ma nagy becsben tartják az egykor itt élt zsidók emlékét. Felújították a zsinagógát, múzeumot hoztak létre és segítik azoknak a könyveknek a kiadását, amelyek bemutatják a hajdanvolt itteni zsidó életet. Az ország életét irányító pártfunkcionáriusok, legalábbis, akik ezekkel az ügyekkel foglalkoznak, kifejezetten barátságos hangon beszélnek a zsidókról, sőt még azt is fontosnak tartják hangsúlyozni, hogy „Büszkék vagyunk, hogy akkor segíthettünk zsidó embertársainkon, amikor szinte az egész világ ellenük fordult” – ahogy e cikk szerzőjének fogalmazott a zsidók volt lakhelyének mai külügyes párttisztviselője Chen Jian. Sanghajba sok-sok ember érkezett a Föld minden részéről, az ópiumháborút lezáró 1842-es béke után, amely megnyitotta a várost és kikötőjét a világ előtt. Az úgynevezett koncessziós területre jó pár zsidó család is beköltözött, s közülük nem egy – mint a Sasson família – igencsak meggazdagodott. Voltak, akik szerencsét próbálni jöttek, nem kevesen menekültek valahonnan – Sanghaj igazán vegyes képet mutatott, a befogadásnak, vagy legalábbis a békés egymás mellett élésnek kialakultak már a hagyományai, amikor a harmincas évek végén megindultak Európából – előbb Lengyelországból, Németországból, majd máshonnan is – a zsidó menekültek. Sanghaj akkor valóban a világ túlsó vége volt Európából nézve, szinte elérhetetlen távolságban – de azért biztosan akadtak olyanok, akik fontolóra vették, vajon el lehetne-e oda jutni.

Nézzük meg, miként számolt be az ottani életről a negyvenes évek egyik utolsó, megmaradt zsidó újságja, a Lévai Jenő szerkesztette Képes Családi Lapok (A Pesti Sóletben júniusban részletesen írtunk erről az orgánumról.) Vegyük az 1941. április 6-i számot, amely „Így élnek a menekültek Sanghajban és Tientsinben” címmel közöl beszámolót.

„Sanghajban jelenleg 14.396 nyilvántartott menekült él, a nem nyilvántartottak számát 4000-re becsülik. A segélybizottság táboraiban 2209 menekült él. 1939. december 20-a óta 1670 személy jött bevándorlási engedéllyel (permit) Sanghajba. Azonkívül 1940. júl. 1-ig érkezett 800 menekült engedély nélkül, de a szükséges partraszállási díj birtokában.

A sanghaji menekülttábor étkездéiben 9000 ember kap ellátást, további 5000 gyengélkedő, gyermek, várandós nő pedig egyéb táp- és erősítő szereket (vitamin). Külön tanfolyamokat létesítettek: szabászat, szabóság, cipészet, fodrászat, továbbá lakatosok és elektrotechniku-

sok részére. A táboriskolát 609 gyermek látogatja. A segélybizottság havi költségvetése 350 ezer Sh dollár. Azzal a tervvel is foglalkoznak, hogy kézműveseket Brit-Hondurasba telepítsenek. Múlt év végén Sanghajban új zsinagóga alapkö-

vét rakták le. A templom, melynek építési költségeit a sanghaji hitközség tagjai gyűjtötték, modern stílusú, pompás épület lesz.”A cikk – amely nem jelöli meg forrását – arról is számol, hogy Tientsinben élő 140 menekült, sikeres gyűjtést rendezett a sanghajiaknak. A munkanélküliség megszűnt, és így a korábban felvett segélyeket is visszafizették. Arról azonban nincs szó, hogyan lehetne eljutni Budapestről a kínai nagyvárosba. Ám, hogy a menekülés kérdése foglalkoztatta a közönséget, mi sem bizonyítja jobban, mint, hogy az írás alá odatördeltek egy másikat, amely arról számol be, hogy megérkeztek Palesztinába az első magyar ifjú alijázók.

De nézzünk egy másik dolgozatot, amely „Európai zsidók Kínában” címmel látott napvilágot, egy héttel később, 1941. április 13-án, „A <<Jiddisches Leben>> című Kínában megjelenő zsidó hetilap egyik legutóbbi száma érdekes cikket közöl arról, hogy hány zsidó emigráns talált ott-hont a háboruszkodó Kínában. És milyen életfeltételek mellett élnek a távolkeleti országban. A cikk adatai szerint Sir Viktor Sasoon és Mr. Spielman nagyiparos anyagi támogatásával a menekültek számára táborot rendeztek be, ahol ipari szakmákra képezik át a menekülteket. A táborok egészségügyi berendezése a lehetőségekhez képest jó, s a betegeknek kórházi ágyat és ápolást is tudnak adni. A legtöbb menekült Németor-

szágból érkezik. Az elmúlt évben a menekültek száma 37.000 volt összesen. A legtöbb Kínába érkező emigráns Sanghaiban kötött ki. Eddig 21.000 zsidó telepedett meg az óriási nagyságú kikötő városban.”

(Az idézeteknél megtartottuk a korabeli megjelenés „helyesírását”, ezért szerepel például Sanghaj neve többféleképpen) Arra persze ma már nincs magyarázat, hogyan került Pestre a Kínában megjelenő zsidó lap – ha egyáltalán idekerült, sokkal életszerűbb, hogy valahonnan idézte Lévai, aki nemcsak szerkesztette a lapot, hanem minden valószínűség szerint a kishíreket is írta, gyűjtötte, vagy ha úgy jobban tetszik, ollózta össze. A négy évfolyam lapban még egy írást találtunk témánkról, amely „Mi ujság Shanghajban” címmel jelent meg és a Jewish Agency for Palestine-ra, mint forrásra hivatkozva, részletesen beszámol a Kínába menekült zsidók demográfiai, szociológiai összetételéről. Kiderül például, hogy a jó 20 ezer ember közül 4 ezer fiatalabb, mint 15 vagy idősebb, mint 60 éves. (Ma inaktív korúnak mondanánk őket.) 15 ezren szorulnak a segélybizottság támogatására. Van köztük 820 szabó, 250 masamód, 120 varrónő, 220 könyvelő, 180 óvodavezető és 170 szakács is. De hogy a 80 szakképzett kirakatrendezővel mit kezdtek, arról nem tudunk meg semmit, ahogy arról sem, mit csinált a 20 író, 40 újságíró és 300 zenész. Egy biztos, Sanhajban relatív biztonságban és a mostani budapesti kiállításon bemutatott Komor Pálnak hála, viszonylag normális körülmények között élhették túl a vészorszakot.

Várkonyi Tibor

Igen, hamarosan világsztár, mert hét esztendőś volt az ifjú Lorin, amikor igazi nagy zenekar élén karmesterként megjelent, Mendelssohn Szentivánéji álom című szvitjét vezényelte. Azt a szvitet, amelyet maga a zeneszerző is, igaz, már nem kölyökkorban, de még egészen ifjan, húsz esztendőśnél fiatalabban komponált, és hamarosan a színházak és koncerttermek slágere lett. A mai napig elismeri a zenei világ, hogy ez

a mű Shakespeare vígjátékának kísérő zenéjeként, szellemességében és hangulatában méltó az angol költőóriás művéhez. Mellesleg Félix Mendelssohn Bartoldi is zsidó eredetű családba született. Híre kelt, hogy ez a „gyerek”, az ifjú Lorin, igencsak tehetségesen interpretálta a zeneművet, egyes kritikusok nagy jövőt ígértek neki, bár a muzsikuskok egy része, érthetően húzta az orrát. Bennünket, akik esztendőkgig ültünk a zeneiskolák padjaiban, megszenvedtünk diplománkért, idejőn ez a taknyos, és irányítani próbál? Alighanem indokolt lehetett a zśörtőlődés, de nem tartott sokáig. Nem is tarthatott, mert a hétéves csodagyerekről a világ egyik legnagyobb zenei tekintélye, a „karmesterek karmestere”, az olasz Arturo Toscanini állított ki nem jeles, hanem kitűnő bizonyítványt. Alig telt el három esztendő, és az akkor „már” tízéves ifjú zenészt, maga Toscanini hívta meg zenekari egyikének a vezénylésére. Az ítélet ellen nem lehetett többé apelláta. Később azon kezdett tanakodni a muzsikusk világ, a közönség, Lorin Maazel rajongóinak a tábora, hogy ez a férfi burokban született-e, nomen est omen, nevében hordta a „végzetét”. A Maazel nevet beleillesztették a, ki

tudja a héber, vagy jiddis eredetű „Maazel-tov”, a sikeres, eleve szerencsés ember kategóriájába. Ügyes okoskodás, mégsem egészen indokolt. Lorin Maazel nem véletlenül született ebbe a „mispóchébe”, családi környezetbe, hiszen atyai nagyatyja, bizonyos Isaak Maazel évtizedeken keresztül a New York-i Metropolitan operaház zenekarának volt nagyra becsült muzsikusa, a dédnagypapa pedig ugyancsak neves hangszeres művész.

Maazel halála után mindenütt megjelentek a részletes beszámolók, milyen állomások kísérték ezt a páratlan pályát a hét esztendőś csodagyermekségtől a 84 éves koráig terjedt szédületes sikerekig. A kezdet kezdetén változatosan állt a világ legnevesebb dalszínházainak az élén, a zenekari árkokban vezényelt szinte mindenütt, természetesen a New York-i Metben, a londoni Covent Gardenben, Hitler uralma előtt a berlini operában, a bécsi Staatsoperben, invitálták szakadatlanul, élvezte a fürgeteges sikereket. A nekrológok szinte kronologikus pontossággal adtak számot esztendőktől esztendőkre erről a „vándorútról”, de másolni őket egyrésről unalmas is volna, különösen azonban nem ez a lényeg. Hanem a hiteles krónika, a páratlan életút. Maazel egy idő után, vitathatatlanul nem csekély hiúsággal „megunta” a színházaknak sötétbe burkolózó árkait, amelyekben ugyan páratlan tapsviharokban volt része, énekes világsztárok gyűrijében hajlonghatott egy-egy Mozart, Verdi, Puccini előadás után, de már-már inkább a koncerttermek nagyobb reflektorfénnyel vonzó színhelye érdekelte. Hogyne, hiszen nem csupán a nagy operák versengtek érte, hanem a patinás zenekarok is. A legenda szerint a karmester mágusok közül ő állt a legtöbbször a bécsi és berlini filharmonikusok élén, például a Wien-i újévi Strauss koncerteket, ahová lehetőleg minden esztendőben más vendéget hívnak meg, állítólag ő vezényelte a legtöbbször, tucatnál is többször.

Igen, hiú volt, ezt a legékeesebben maga is igazolta. Herbert von Karajan halála után szinte biztos volt abban, hogy Berlinbe mást nem kérhetnek föl. Amikor megtudta, hogy mégsem ő, hanem az olasz Claudio Abbado a kiválasztott, (aki melleleg idén januárban hunyt el), vérig sértődött, nyilvánosan tartózkodott ugyan a látványos haragtól, de el se rejtette. A nagy sikerek mellett akadtak azért fanyalgó kritikusi is. Akik kendőzés nélkül tették szová, hogy egyike a legnagyobb karmestereknek, de néha-néha a külsőséges megoldások is vonzoták, különösen az utóbbi esztendőkbén. Szerintük a zeneművek egy részénél a felületes vezénylésre hajlott, elrejtette a komponisták mélyebb értelmezését. A bírálók túlnyomó többsége nem értett egyet ezzel, mégis zavarta ez a „hütlenkedés”. Annyi tény, hogy túl a nyolc évtizeden valamennyire megfáradt, holott az óriások egy része, köztük a kilencvenhez közeledő Klemperer is tartotta életének formáját. Köztudott volt, hogy Maazel az utóbbi időkben sokat gyöngélkedett, mégis váratlanul érkezett otthonából a hír, hogy a végzetes éjszakán (július 13-án) tüdőgyulladás ragadta el.

Ladányi Anett

Családom és a Holokauszt

A Magyar Zsidó Múzeum és Magyar Zsidó Levéltár „Eltűnt emberek” nyomában címmel családtörténeti novellairó pályázatot hirdetett középiskolás diákoknak. A pályázat a Múzeum, a magyarországi holokauszt 70. évfordulója alkalmából bemutatott két kiállításához kapcsolódott. A novella írásához kapcsolódó kutatásra a Magyar Zsidó Levéltár Családkutató Központjában nyílt lehetőség. A legjobbnak járó díjat Ladányi Anett (15 éves, Lauder Javne Iskola) nyerte el. Pályamunkáját most lapunkban is olvashatják.

A háború és a holokauszt rengeteg ember életét vette el. Civilek lettek áldozatai a harcoknak, katonák estek el az ütközetekben, de ami engem érint, azok a zsidók, akik egy téves ideológia és a gyűlölet áldozatai lettek.

Az egész családomat mélyen megérinti, de a nagypapámat szomorúsággal tölti el a holokauszt tudata. Bár ő a háború után született, látta a szülein a borzalmak nyomát, amit soha nem tudtak kiheverni. Ő mesélte el nekem anyukája történetét, aki túlélte a háború szörnyűségeit.

Stern Erzsébet 1928-ban született. Kétéves korában, 1930-ban költözött családjával Bodrogkeresztúrra, amikor előző falujuk, Ökörítőfülpös leégett. Rokonok fogadták be a 7 fős családot.

Egy hosszú parasztházban laktak együtt, szerencsére nem idegenekkel, hanem családtagokkal. A faluban nagyon sok rokona lakott dédnagymamámnak mind apai, mind anyai ágon. Körülbelül 50-55 személy. Mindenben segítettek egymásnak, amiben csak tudtak, így sikerült egy új életet kezdeni a tűzvész után.

Volt két közös vállalkozásuk. Egy szatócsboltja és egy mészárszéke volt a családnak, amit két részre osztottak. Volt a kóser és a nem kóser rész, így fent tudták tartani magukat, nem ment kárba semmi. A zsidó vallás szerint az állatok hátsó felét nem szabad felhasználni, ezért az, a nem kóser hentesüzletbe került. A két üzlet a falu két végében volt. A kóser üzlet jól ment, mert azon a részen rengeteg vallásos, zsidó család élt. Erzsébet apja, Stern Jenő is hozzájárult a család fenntartásához. A Weiss Manfréd gyárban dolgozott, mint gépkereskedő 1943-ig.

Bodrogkeresztúron már 1939-ben elkezdték behívni a zsidókat munkaszolgálatra. Jenőnek is évente 3 hónapra - később hosszabb időre - kellett elmennie, a közeli kőbányába. Ekkor még tudott mellette dolgozni, de 1943-ban teljes munkaszolgálatra hívták be, ahonnan már nem tért vissza. A család egyik barátja mesélte el a háború után Erzsébetnek, hogy Kőszegnél lőtték le, ahol a bakan-csa feltörte a lábát, és lehajolt, hogy megigazítsa.

A hentesüzletben sokszor hitelre adtak el húst a környékbeliek-nek, akik épp nem tudtak fizetni. Nem nézték, hogy zsidó-e vagy sem az illető. Kölcsönt is többször adtak, de soha nem kamatra. A kedvességet nem kapták vissza. 1943-44-ben kezdték elvenni az üzleteket, és sem akkor, sem amikor megkezdődött a zsidók deportálása nem próbált meg rajtuk segíteni senki, inkább felje-lentették őket, hogy a tartozásokat ne kelljen visszafizetni és a zsidók vagyona az ő kezükbe kerüljön.

Bodrogkeresztúrról 1944-ben vittek minden zsidót a sátoraljaúj-helyi gettóba, majd onnan a férfiakat munkaszolgálatra, a nőket Auschwitzba deportálták. Ekkor Erzsébet 14, míg legfiatalabb testvére 1 éves volt. Mindenüket otthon kellett hagyniuk, csupán egy kis poggyászt vihetek magukkal. A családot több napon ke-resztül, vonaton, marhavagonokba zárva vitték Auschwitzba.

A koncentrációs táborba érkezve, néhányan a már ott lévő zsidók közül segítettek átjutni dédnagymamámnak az első szelekción. Megcsipkedték az arcát, hogy egészségesebbnek, idősebbnek néz-zen ki, így munkaképesnek nyilvánították, nem elgázosításra vit-ték, hanem dolgoztatták. Ekkor látta utoljára testvéreit, anyukáját, akiket egyből a gázkamrákba küldtek.

Auschwitzban - bár csak egy hónapot töltött ott - minden nap re-tegesszel indult. Reggel appelt tartottak, amikor Mengele megti-zedelte a zsidókat és kiválogatták a gyengéket.

Még 1944-ben egy észak-németországi hadiüzembe vitték dol-gozni. Ott volt egészen addig, amíg az amerikaiak fel nem szaba-dították 1945-ben.

Egy amerikai parancsnok felajánlotta az ekkor 16 éves lánynak, hogy elviszi magával és befogadja lányának. Erzsébet nem ment vele, mert meg akarta keresni a családját. Ekkor még hitt benne, hogy ők is túléltek.

Amikor hazament elborzadva látta, hogy mindent elvittek, telje-sen kifosztották a házukat, még az ajtófélfá is hiányzott. Nem tu-dott mit tenni, elment a Vöröskereszthez. Az segített neki megtalálni két nagynénjét és egy nagybátyját, akik visszajöttek, majd később Izraelbe költöztek, de addig is befogadták, és amíg

Stern Erzsébet esküvői fotó

dolgoztak, addig Erzsébet főzött rájuk (főzni is ők tanították meg). Velük lakott addig, amíg férjhez nem ment.

Lusztig – később Ladányi - Ernő hallotta, hogy a közelben lakik egy szép lány, akinek nincs semmije és senkije. Meglátogatta, majd később feleségül is vette.

Született két gyerekük, nagypapám és a bátyja. Ők négyen voltak egy család, és néha még meglátogatta őket két rokon, akik túléltek. Egyi-kük, csak az '50-es évek végén mehetett haza Oroszországból, ahol munkaszolgálatos volt.

A másik rokon, aki Erzsébet unokatestvére volt, Ausztriában volt mun-kaszolgálatos, ahol légnyomást kapott. Visszatérése után kórházba ke-rült, s felépülése után még sokáig ott lakott és dolgozott, mivel nem volt hova mennie. Kitanulta az orvosi műszerész szakmát. Sok újítást vezetett be az egészségügyben, például a rokkant kocsik és a beteg-ágyak területén.

Nagypapám szülei nagyon lassan és nehezen szereztek barátokat. Nem tudták megítélni, hogy ki a jó és ki a rossz, mindenkitől félték. Erzsébet nem tudta kiheverni azt, ami vele történt, szülei elvesztését. A háború után éjszakánként éveig rémálmai voltak, sokszor saját sí-koltásaira ébredt. Ahogy egyre idősebb lett az álmok visszatértek. Nagy volt a tudásvágya és két iskolát is kijárt. A Vendéglátó Ipari Tech-nikumot és a Gépipari Technikumot is munka mellett, esti szakon vé-gezte el, de sütni nem tanult meg soha.

Minden nap a vele történt borzalmakról akart mesélni, de férje és fiai nem hagyták, hogy ne kelljen újra és újra átélnie mindent.

A zsidóüldözés előtt ortodox családként éltek, de a háború után, már nem gyakorolták aktívan vallásukat, s csupán nagyobb ünnepekkor jár-tak el a Dohány utcai zsinagógába. Próbáltak asszimilálódni. Gyermek-

Stern Erzsébet egyedül

Stern Erzsébet unokájával, a szerző édesapjával

keiket is ebben a szellemben nevelték. Abban az időben a nagyszülőknek nagy szerepük volt a családok mindennapjaiban, s ők erősen érezték is a hi-ányukat. A nagymamák kísérték reggelente a gyerekeket iskolába, készítettek ebédet, amit odaadtak a délben hazaérő unokáknak. Nagypapámnak és test-vérének már egészen kiskoruktól kezdve önállónak kellett lenniük, mivel a szüleik sokat dolgoztak, ők sokszor egyedül voltak otthon. Másképp teltek a mindennapjaik, mint sok velük egykorú gyerekeknek. Reggelente, amikor a nagymamák cipelték az unokáik táskáit, addig ők inkább elvették, és segítettek az idős nők szatyrait vinni. Amikor hazaértek saját magukat kellett kiszolgálniuk, de ezt nem bánták, mert mindig is így éltek, már hozzászoktak.

Egy idős szomszéd asszony állt a legközelebb ahhoz, amit nagymamának nevezhetünk. Süttött nekik sütit, kedveskedett.

Stern Erzsébet egészen fiatalon, 57 évesen halt meg. Szüleiről nem maradt semmilyen tárgyi emlék. Mindent elvittek bodrogkeresztúri házukból, még a mások számára értéktelen fényképeket is. Csak annyi maradt meg róluk, amennyit a nagypapámnak mesélt. Bár akkor még nem élt, mindent úgy tud elmondani, mintha ő is ott lett volna.

Próbál emlékezni a legapróbb részletekre is. Erzsébet gyerekkoráról sem ma-radt semmi, csak már a háború utáni időkről.

Nincsenek sokan azok, akik emlékezhetnek ezekre az emberekre, akiket megviselt a háború, de bátran viseltek mindent és folytatták életüket utána is. Családot alapítottak és szorgalmasan dolgoztak, hogy maguknak és gyermekeiknek egy boldogabb jövőt tudjanak biztosítani.

Én sajnos nem ismerhettem őket, de tudom, hogy örömmel látnák a családu-nkat, ami időközben megnőtt, terebélyesedett, de még mindig összetart.